

RUSBEHANDLING OG BYEN

en diplomoppgave av Henrik Bjersand Sunde og Gjermund Halså Øyri

INNHold

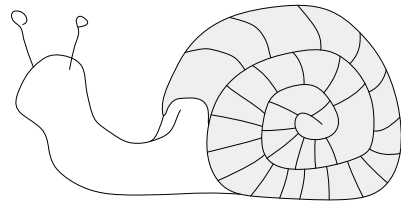
TEMA	SIDE
Oppgaven	
HVA OG HVORFOR	4-7
KORT OM RUSBEHANDLING	8-9
MØTER	10-11
BEBOEREN	12-15
Tomter	
BELIGGENHET	16-21
HVORFOR TODELING?	22-23
Prosjekt	
ERLING SKAKKES GATE 2	24-51
<i>Tomtegrep</i>	
<i>Tegning</i>	
<i>Om adkomst</i>	
<i>Om kurven</i>	
<i>Om rommet</i>	
STRANDVEIEN 27	52-73
<i>Tomtegrep</i>	
<i>Tegning</i>	
<i>Om utadrettet virksomhet</i>	
<i>Om hagen</i>	
<i>Om evighetsrommet</i>	
<i>Om samtalen</i>	
Drøfting og kilder	74-75

FORORD

Vi vil gjerne takke vår veileder ved NTNU Andreas Gjertsen for godt samarbeid og spennende samtaler. En takk går også ut til Tyrilistiftelsen, særlig Frankmotunet ved Rune Kongsrud og Høvringen ved Torgeir Meder, for at dere tok oss imot og viste engasjement. Vi vil også takke NTNU for fem gode år i tjeneste.

PROBLEMSTILLING

Hvordan kan arkitektur
tilrettelegge for god
rusbehandling i byen?

HVA

Om oppgaven

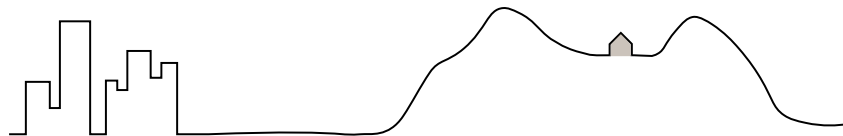
Denne masteroppgaven bruker arkitektur som verktøy for å undersøke og diskutere rusbehandling i byen. Hovedfokuset ligger i rehabilitering av syke mennesker og hvordan bygninger kan utformes for å fremme et godt behandlingsmiljø, samtidig som de syke får best mulige forutsetninger for å kunne vende tilbake til en normal hverdag. Oppgaven fokuserer samtidig på rehabilitering av byrom og de positive synergieffektene som kan oppstå i møtet mellom behandling og by.

Prosjektets program er et todelt behandlingstilbud for mennesker med alvorlige rusmiddelproblemer. For disse personene har rusmiddelbruk gjerne pågått i lang tid og fått store følger både sosiale, psykiske og somatiske forhold. Utfordringene med å kunne leve rusfritt kan være sammensatte og krever tett oppfølging. I prosjektet er tiltenkt behandlingstid 6-12 måneder. Den første delen av prosjektet tar for seg et tidlig behandlingsløp, hvor målet er rusfrihet og mestring i trygge og skjermede rammer. Den andre delen av prosjektet tar for seg den siste delen av behandlingsløpet, hvor målet større grad av deling og selvstendighet for en gradvis tilbakevending til samfunnet.

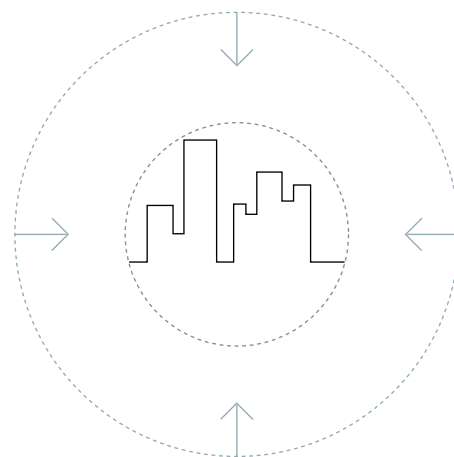
Oppgaven leses i fire deler. Den starter med å presentere program og bakgrunn. Deretter retter den seg mot brukeren, før den diskuterer tomtevalg. Til slutt vil prosjektene bli presentert i sin helhet.

HVORFOR

Bakgrunn for oppgaven

Det har vært, og er fortsatt store uenigheter innad i fagmiljøene om hvordan og i hvilke fysiske miljøer behandlingen av personer med alvorlige rusproblemer bør foregå. Man ser i dag en økende grad av sentralisering av behandlingen. Tidligere har mesteparten av behandlingen foregått i landlige omgivelser, hvor man har fokusert på at nærhet til natur og grøntområder gir bedre prognoser, samtidig som man er avskåret fra byens fristelser og belastede miljøer. I dag er det særlig et politisk, men også et faglig ønske om å ha behandlingssenheter mer knyttet til byen. Det faglige ønsket er bygget på at muligheten for større kompetanseoverføring og nærhet til kritiske behandlingstjenester vil øke behandlingskvaliteten, samt at faren for tilbakefall vil reduseres dersom en mottar behandling i miljøet man vanligvis lever i.

Utgangspunktet for denne oppgaven var den planlagte nedleggelsen av rusbehandlingssentrene Kvamsgrindkollektivet og Tyrili Frankmotunet. Begge tilbyr rusbehandling i landlige omgivelser utenfor Trondheim. Meldingen om nedleggelsene kom i januar 2021 og har skapt sterke reaksjoner. Behandlingssenteret som vant anbudet om behandlingsplassene skal bygges i Molde sentrum.

Vår oppgave er en mulighetsstudie av hva slike behandlingstilbud kan være idet de flyttes nærmere byen og inn i bykjernen. Som arkitekter tar vi ikke stilling til om det er riktig å legge ned etablerte behandlingssentre, men ønsker heller se på mulighetene og utfordringene sentraliseringen medfører.

behandlingsomfang i Norge

KORT OM RUSBEHANDLING

Rusbehandling et relativt nytt fenomen. Norge var første land i Europa med opprettelse av egen spesialklinikk for personer med narkotikaproblemer i 1961. Siden har både behandlingstilbud og synet på behandling utviklet seg mye. I dag finnes det i overkant av 150 behandlingssenter i Norge. Disse tilbyr variert behandling etter alvorlighetsgrad, kjønn, alder og så videre. Man står selv fritt til å velge det behandlingstilbud som passer best, først etter henvisning fra lege.

Behandling av rusproblemer møtes og behandles av tilpassede tiltak innenfor helsetjenestene i samråd mellom bruker og fastlege. Tilbudene som finnes varierer både i intensitet og varighet, og tilbys både av offentlige, private og ideelle aktører. Behandlingsmodellen som er valgt i oppgaven er tverrfaglig spesialbasert rusbehandling (TSB). Denne typen behandling består av tverrfaglige behandlingsteam som sørger for medisinsk, sosial, psykisk og økonomisk oppfølging. Teamene kan bestå av både fagpersonell og erfaringskonsulenter. Pasientene følges som regel opp både før og etter innleggelse med ambulante tjenester.

Det finnes i dag om lag 33 000 voksne pasienter som er inne til slik behandling i Norge årlig. 30% av disse mottar døgnbehandling, imens de resterende 70% mottar ulike former for poliklinisk behandling. Tallene på innleggelser er relativt stabile fra år til år, men man ser en økning i antall innlegger med opioid - og cannabis problemer. TSB er underlagt de regionale helseforetakene og tilbyr derfor behandling på statlig nivå. Om lag halvparten av døgnbehandlingsplassene innenfor TSB er private og anskaffes gjennom anbudsprosesser.

MØTET MED OPPGAVEN

Som diplomstudent i arkitektur står man helt fritt til å velge og formulere sin egen masteroppgave. Det er flere grunner til at vi valgte å skrive om rusbehandling, men hovedgrunnene var nysgjerrighet og fordommer knyttet til temaet. Hva gjør man på en rusklinikk? Hvordan ser det ut der? Kan arkitektur spille en rolle? Sammen med fordommer om institusjonell arkitektur tok vi med oss disse spørsmålene inn i oppgaven. Vi jobbet først stedløst med frie former for å se om det dukket opp noe spennende.

MØTET MED RUSBEHANDLING

Fordommene våre brast i det vi gikk inn porten på Tyrilistiftelsens avdeling ved Frankmotunet. Førsteinntrykket var at vi aldri kom til å klare å prosjektere noe som var i nærheten tilbudet de har. Dette senteret har vært der lenge og opparbeidet seg en driftsmåte som vanskelig kan prosjekteres i en diplomoppgave. Vi hadde gode samtaler med lederen av avdelingen for å forstå hverdagen og behovene til personer i behandling. Uken før hadde meldingen om at de måtte legge ned kommet, en melding som heldigvis ble reversert underveis i vår prosjekteringsperiode.

MØTET MED BYEN

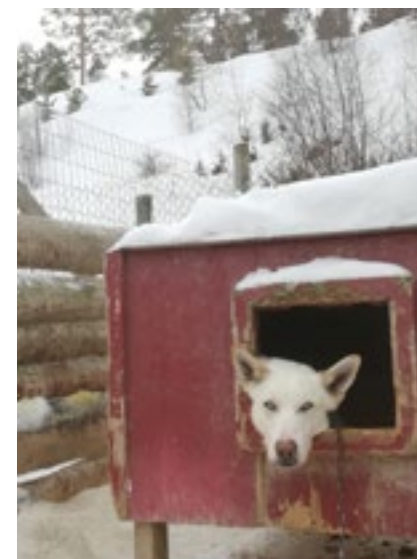
I møte med byen dukket tomte diskusjoner umiddelbart opp. Det er mange hensyn å ta når man skal foreslå plassering av et rusbehandlingssenter. Inspirert av tun typologien, så vi først etter store tomter i bynære strøk. Etter hvert innså vi at vi var i ferd med å kopiere etablerte behandlingstilbud, uten å tilføre noe nytt. Vi bestemte oss derfor å se helt inn i bykjernen og stilte spørsmålet "kan rusbehandling ligge i sentrum og bidra til en bedre by.

MØTET MED BYEN

I møte med byen dukket tomtediskusjoner umiddelbart opp. Det er mange hensyn å følge når man skal foreslå plassering av et rusbehandlingssenter hvor folk ferdes fritt og tett. Inspirert av tun typologien så vi først etter store tomter i bynære strøk. Etter hvert innså vi at vi var i ferd med å kopiere etablerte behandlingstilbud uten egentlig å tilføre noe nytt til diskusjonen. Vi bestemte oss derfor å se helt inn i bykjernen og stilte spørsmålet "hvordan kan en rusbehandling ligge i sentrum og bidra til en bedre by?".

MØTET MED PROSJEKTERINGEN

Vi har gjennom hele prosjekteringsfasen jobbet med romlige enkeltsituasjoner. Dette har ledet oss til produktet vi står igjen med i dag. Sammensyningen av disse situasjonene har vært krevende, men det har gitt en spennende prosjekteringsperiode.

BEBOERNES BEHOV

Mestring

Mestringsfølelsen ligger i å oppdage egne talenter og ressurser. I løpet av behandlingen brukes fritidsaktiviteter og hobbyer for å fremme mestringsfølelse hos beboerne. Det er utformet hobbyrom, verksted, dyrkningsrom, treningsrom og fleksible rom hvor man kan utfolde seg i trygge rammer. Utover i behandlingsløpet er det lagt opp til at man i økende grad bruker og bidrar til byens aktivitetstilbud.

Botrening

Personer med rusmiddelproblemer kommer ofte fra dårlige bosituasjoner. De behøver ofte opptrening i rutiner som å vaske klær, rengjøre og handle på butikken. Dette bidrar til mestring og gjør at de blir bedre rustet for hverdagen. Ulike bosituasjoner i prosjektet brukes også for å fremprovosere sosiale situasjoner, noe som gjør at beboerne må forholde seg til hverandre.

Fellesskapet

Problemer med tilknytning og sosiale relasjoner er svært vanlig hos pasientgruppen. Det legges derfor opp til at mest mulig av behandlingen skal foregå i fellesskap. Dette er for å gi trening i sosiale situasjoner og for å skape en vekselvirkning i motivasjonen mellom beboerne for gjennomføring av behandlingen.

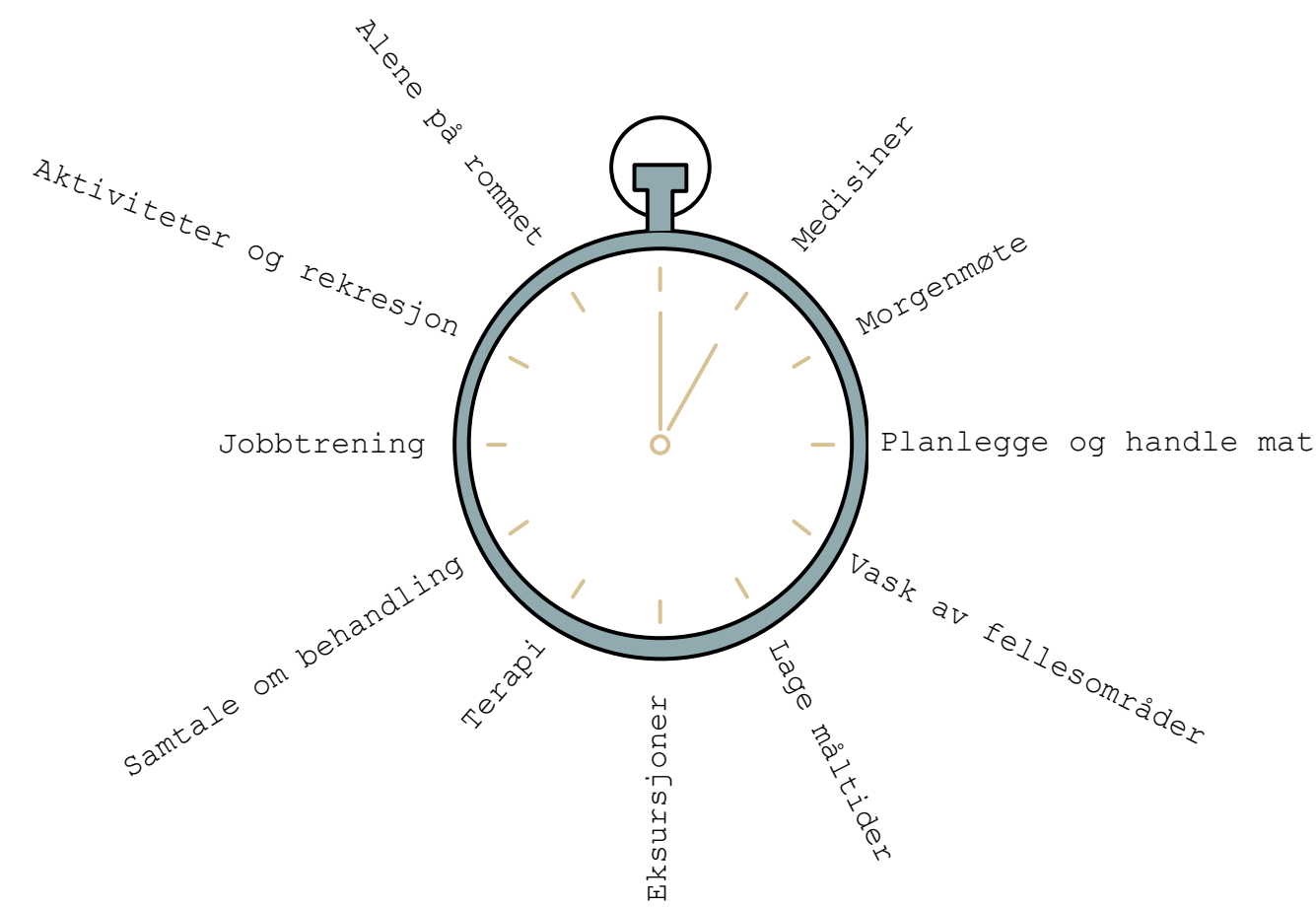
Normalitet

Mennesker med rusmiddelproblemer opplever ofte stigma, utstøting og fordommer fra samfunnet. Innleggelse på rusbehandlingsklinikk vil kunne oppleves særlig stigmatiserende for den enkelte. Normalitet i behandlingen er derfor viktig for verdigheten til beboer og en sentral del av tilfriskningsprosessen.

BEBOERNES HVERDAG

Hverdagen til beboerne er som oftest lagt opp etter etablerte modeller fra fagmiljøer. Det oppleves særlig viktig at beboerne har rutiner å forholde seg til, men også frihet til initiativ og utfoldelse. Behandlingen innebærer blant annet terapi i fellesskap, individuelle samtaler med klinisk fagpersonell, sosial trening og innføring av stabile daglige rutiner. Utover i behandlingen vil beboerens autonomi og mulighet til å styre sin egen hverdag gradvis øke og det er ikke uvanlig at aktiviteter også utenfor behandlingsstedet benyttes.

TO TOMTER

Strandveien 27

Erling Skakkes gate 2

BELIGGENHET

Erling Skakkes gate 2

Denne tomten ligger i Midtbyen. På nordsiden av tomten ligger Thora Storm Videregående skole. I sør Trondheim Trafikkskole. I vest et eldresenter. Østover går veien mot Nidelva og Bakklandet. I nærhet ligger også Vår Frues Kirke og Trondheim Torg.

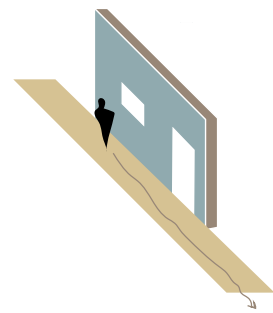
Strandveien 27

Denne tomten ligger på Svartlamoen i Østbyen. På nordsiden av tomten ligger Trondheim Bobilparkering og Nyhavna med store utviklingsplaner. I sør ligger toglinjen med undergang. Naboen i vest er Ramp kafé og bar. Naboen i øst er Lowlife tatoveringsstudio, Verkstedhallen og Svartlamoen barnehage.

TOMTEKARAKTERISTIKK

Erling Skakkes gate 2

I Erling Skakkes gate er bybarrieren tydelig. Ofte preges fasadene av en lukket dør ofte hevet litt over gateplan.

Begge tomtene har turmuligheter rett utenfor døren. I Erling Skakkes gate har man blant annet Midtbyrunden.

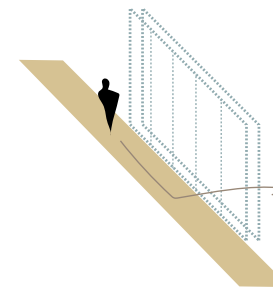

Erling Skakkes gate ligger i umiddelbar nærhet til alle byens tilbud.

Til tross for Erling Skakkes gates nærhet til Midtbyen er gaten stille og lite trafikkert.

Strandveien 2

I Strandveien er bybarrieren mindre tydelig. Det er flere utadrettede virksomheter på gateplan med soner som diskuterer forskjellen på et offentlig og privat byrom.

Begge tomtene har turmuligheter rett utenfor døren. I Strandveien har man Ladestien som næreste alternativ.

Man opplever et sterkt naboskap i Strandveien, ettersom dette er hva Svartlamoen er så kjent for.

Strandveien er en naturlig gjennomfartsåre for gående og syklende, ettersom området binder sammen sentrum og Lade.

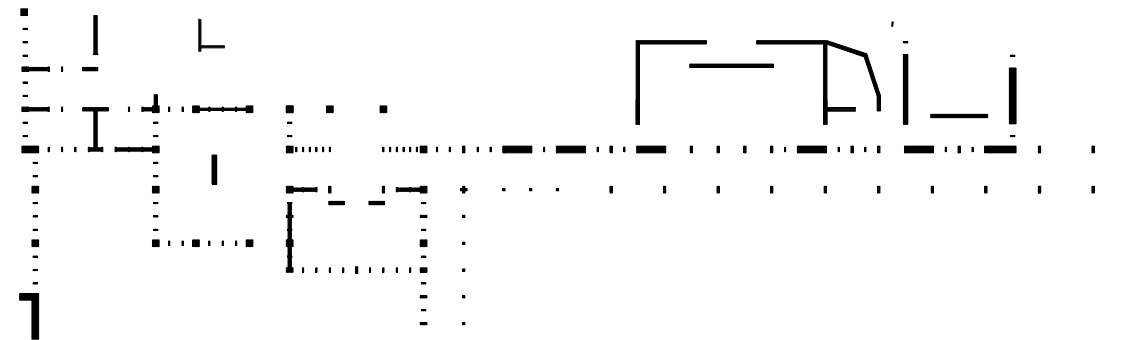
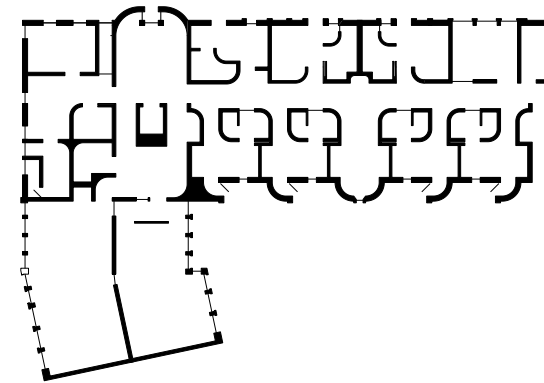
HVORFOR EN TODELING?

I dagens behandlingsløp er det ikke uvanlig at man flytter mellom ulike enheter underveis i behandlingen. Behandlingen trenger ikke være lineær, da mange vil ha tilbakefall.

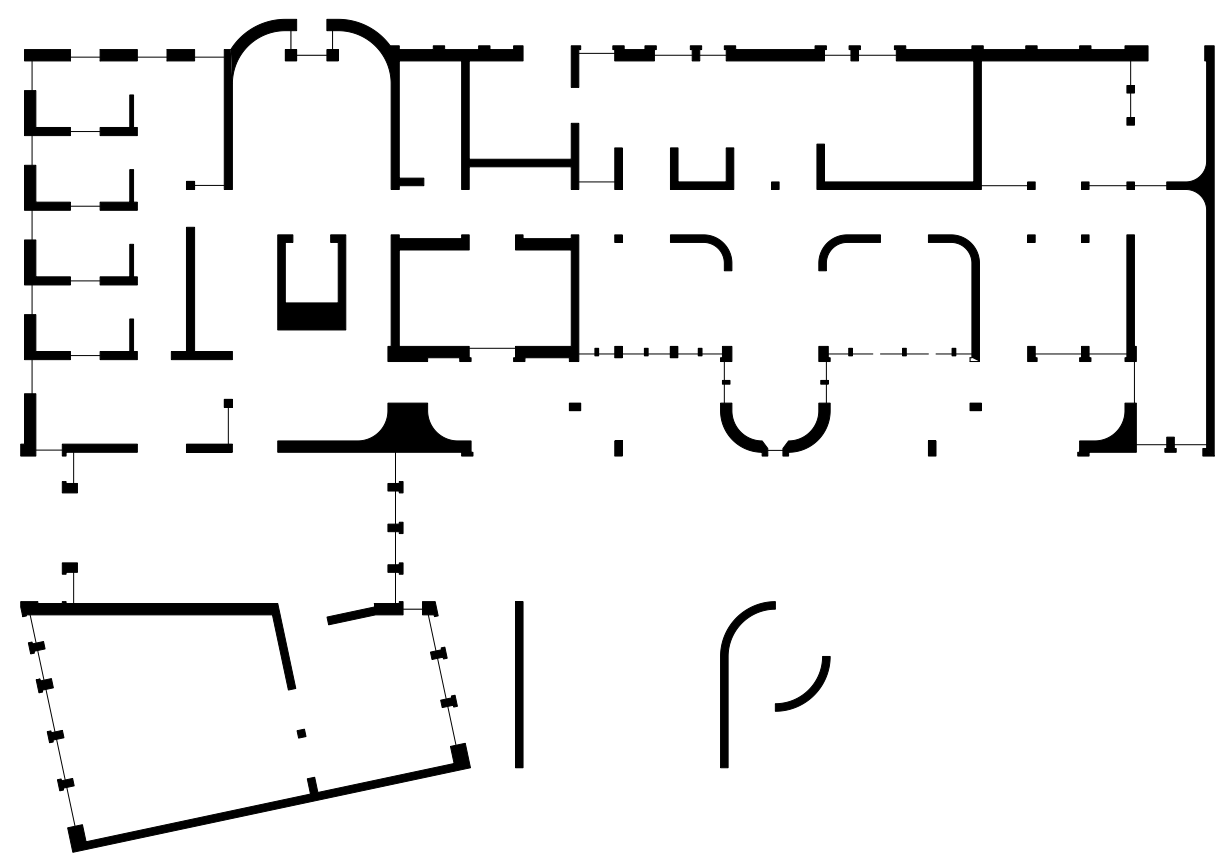
Delingen av enhetene i prosjektet har som hensikt å sikre tilpasning og progresjon i behandlingsløpet. De to enhetene tilbyr forskjellige type romlige kvaliteter, grad av eksponering, fellesskapsfølelse og aktivitetstilbud.

Et typisk behandlingsløp vil starte i Erling skakkes gate 2. I denne fasen handler det om å finne roen, opparbeide seg rutiner og tilvenne seg fellesskapet i trygge rammer. Her finnes to romtyper. Til å starte med flytter man inn skjermede enkeltrom med eget bad. Derfra kan man flytte over til et rom som er mer eksponert mot gate og byliv.

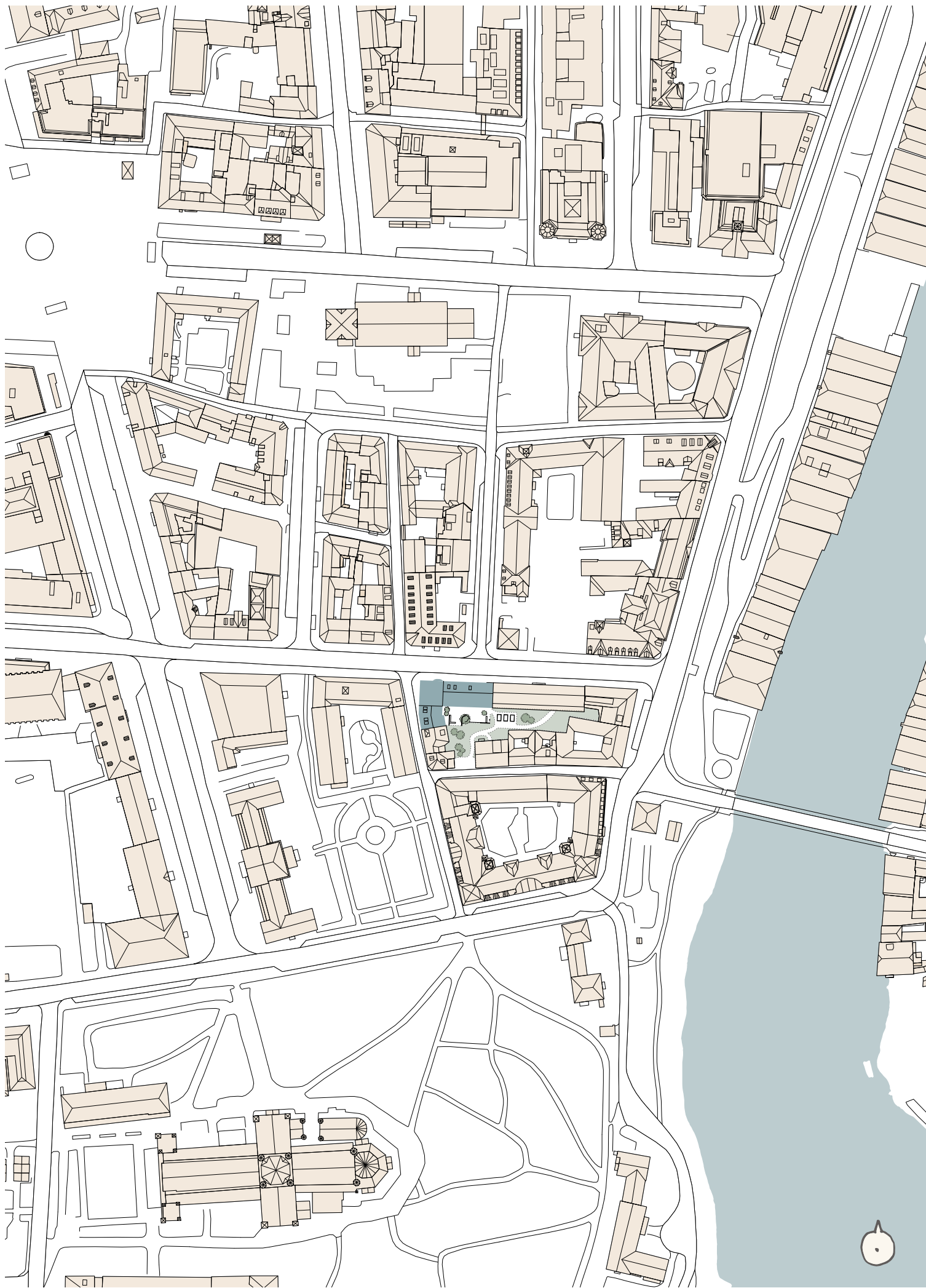
Etterhvert som man opplever mestring flytter man til Strandvegen 27. Der vil man oppleve større sosial intensitet, eksponering mot det offentlige og andre bomessige utfordringer. I første etasje finner vi en kafe og et sykkelverksted som beboerne drifter selv. På taket er det lagt opp til en stor dyrkningshage. Her finnes også to bosituasjoner. Til å starte med bor man i kollektiv hvor man deler bad, gang og stue med de andre beboerne. I den siste fasen av behandlingen får man prøve seg i en helt autonom leilighet med eget kjøkken.

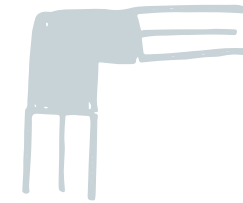
ERLING SKAKKES GATE 2

å begynne med å slutte

HOVEDGREP

fullføre kvartalet

skape et rom mellom husene

følge vindusinnsetting

spille på eksisterende rytmer

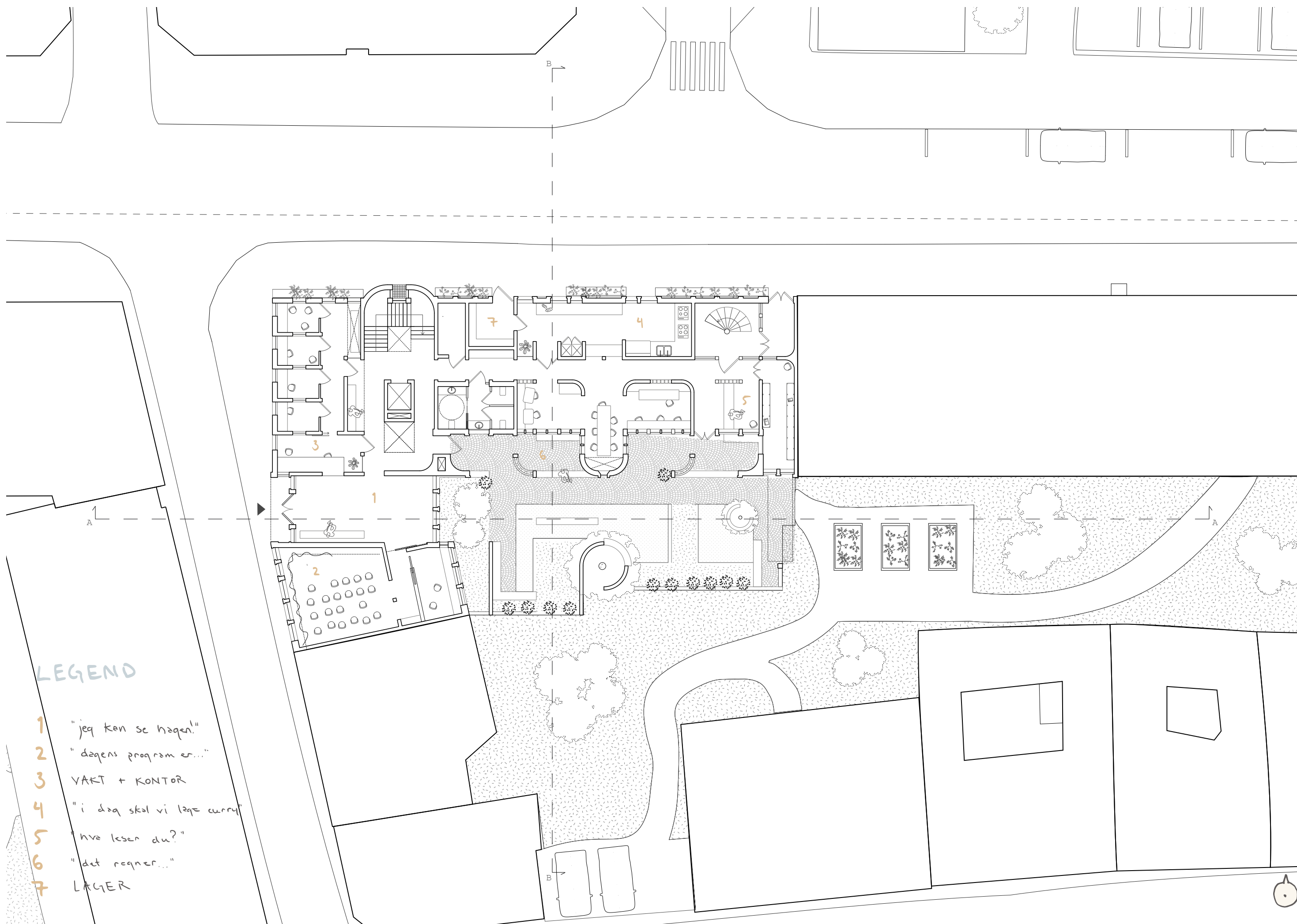
to ulike ansikter

nordfasade / 1:200 / A3

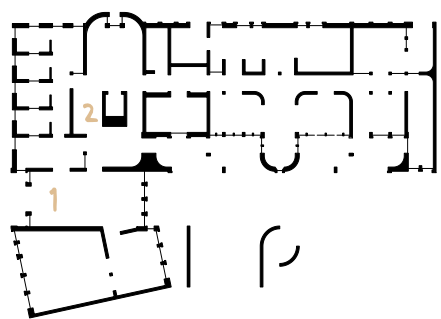

nordfasade / 1:100 / A3

LEGEND

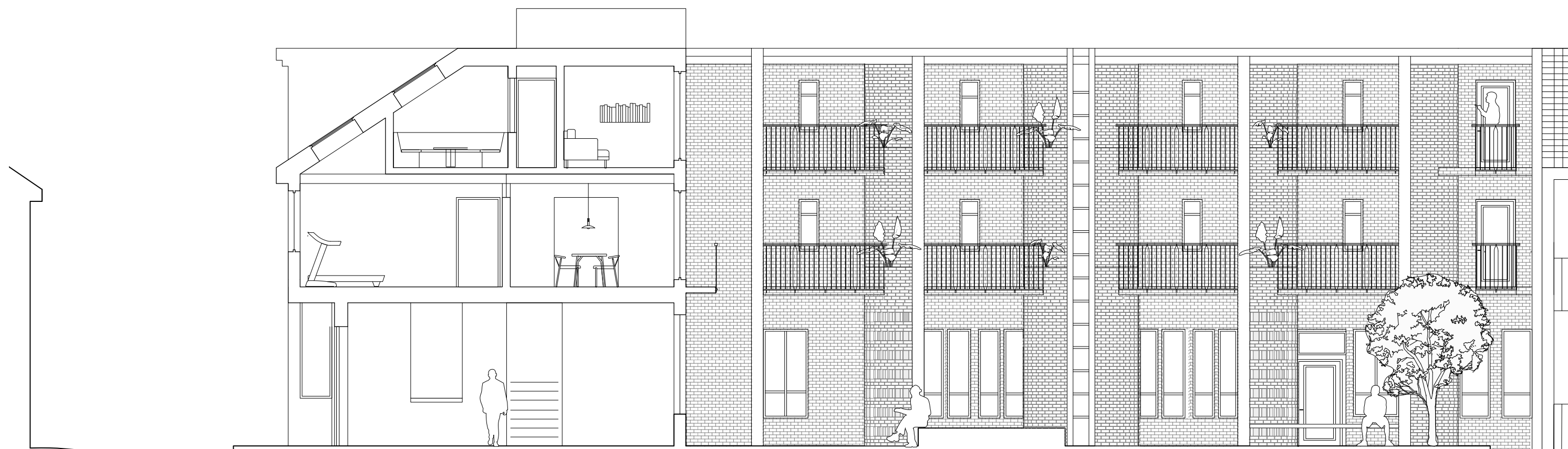
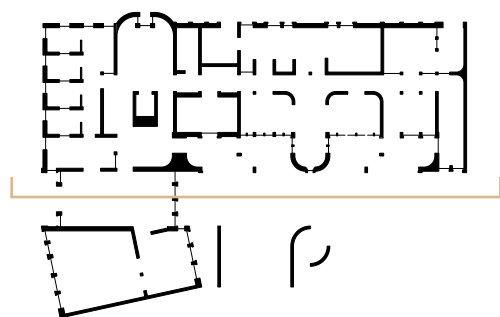
- 1 "jeg ken se hagen!"
- 2 "dagens program er..."
- 3 VAKT + KONTOR
- 4 "i dag skal vi læge curry"
- 5 "hva leses du?"
- 6 "det regner..."
- 7 LAGER

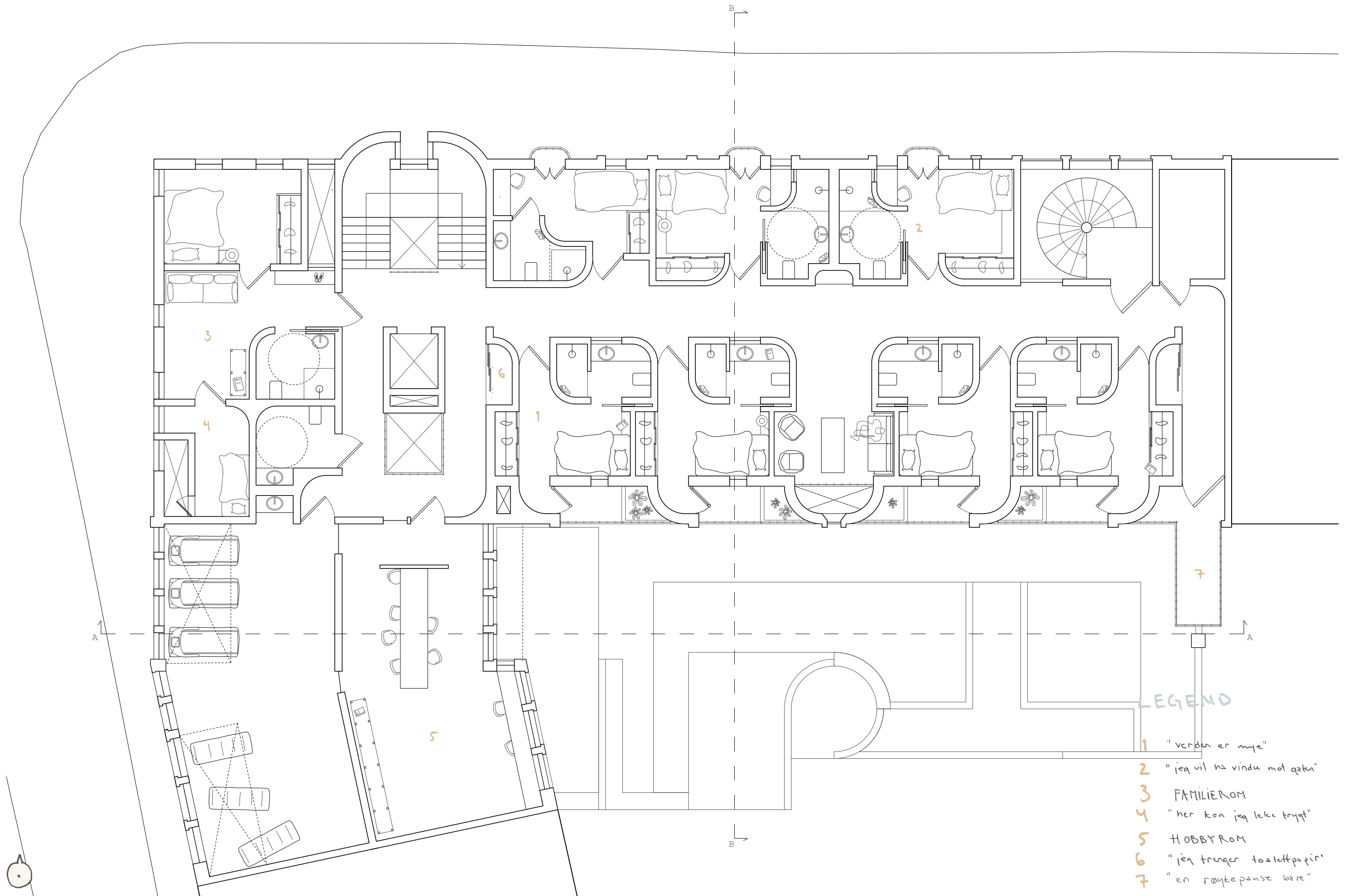
1 / adkomst fra vest

2 / mot trapperommet i nord

schnitt A-A / 1:100 / A3

LEGEND

- 1 "verden er mye"
- 2 "jeg vil ha vindu mot gaten"
- 3 FAMILIEROM
- 4 "her kan jeg leke trygt"
- 5 HOBBYROM
- 6 "jeg trenger toalettpapir"
- 7 "en røykepause bare"

KURVEN

Buede vegger søker etter å skape oversikt gjennom å lede bevegelse.
Lyset diffuseres ved at buen bryter opp hjørner.

I behandlingssenteret Erling Skakkes gate 2 brukes buede vegger hyppig
for å forhindre innsyn og skape et behagelig lys til inngangspartiet,
samt bryte opp midtgangen mellom rommene.

”det er i hjørnene skyggene samler seg”

tidlig modellfase

sett fra inngangsparti enkeltrom

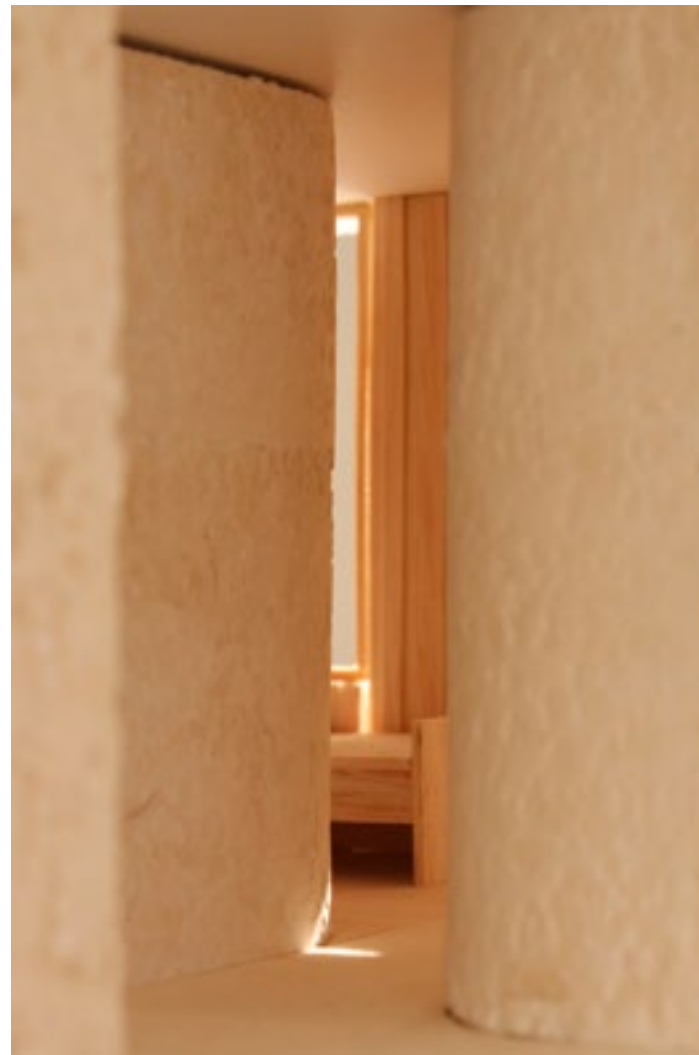
ENKELTROMMET

Rommet er en viktig del av behandlingsløpet til beboerne. Det er her de kan trekke seg tilbake, føle eierskap og oppbevare sine viktigste eiendeler.

Det er viktig at beboeren ikke oppholder seg for lenge på rommet av gangen ettersom interaksjon i resten av prosjektet er viktig for botreningen. Derfor er rommet ikke større enn det behøver, samt balkongen ikke større enn å romme en krakk. Til gjengjeld er takhøyden løftet til 2.6 meter for å gi bedre lysforhold og større pusterom.

modell av enkeltrommet / 1:20

sovesonen sett fra avstand

sørfasade mot hagen

UTFORMING ENKELTROM

KLEDNING

1

Rundt sengen brukes trekledning for å gi en mykere sovesone, såvel som å gi beboeren mulighet til å henge opp personlige ting på veggen

FARGEBRUK

2

Farger brukes på dører, vinduskarmer og baderomsoverflater for å tydeliggjøre overganger, samt virke visuelt stimulerende

INNGANGSPARTI

5

En buet vegg leder en inn mot rommet, hvor døren slår ut fra buen, samtidig som den bryter opp gangen og gir oversikt over inngangspartiet fra sengen

SKJERMING

3

Buen i utgangen til den private balkongen skjerner og diffuserer lyset som møter deg når du ankommer

GULVDEKKER

4

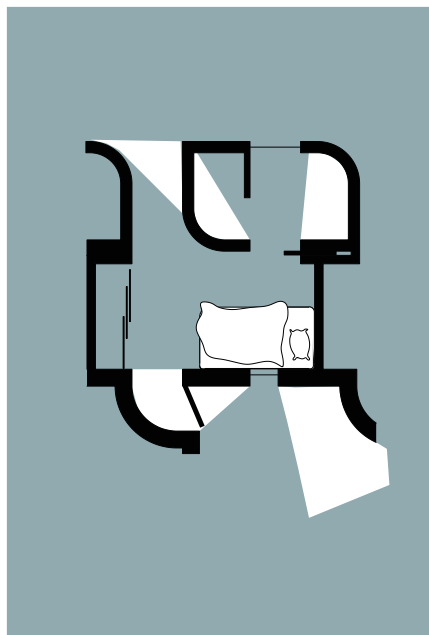
Endring i gulvdekker skiller mellom skitten og ren sone, som bidrar til å skape rutine i hverdagen

BALKONG

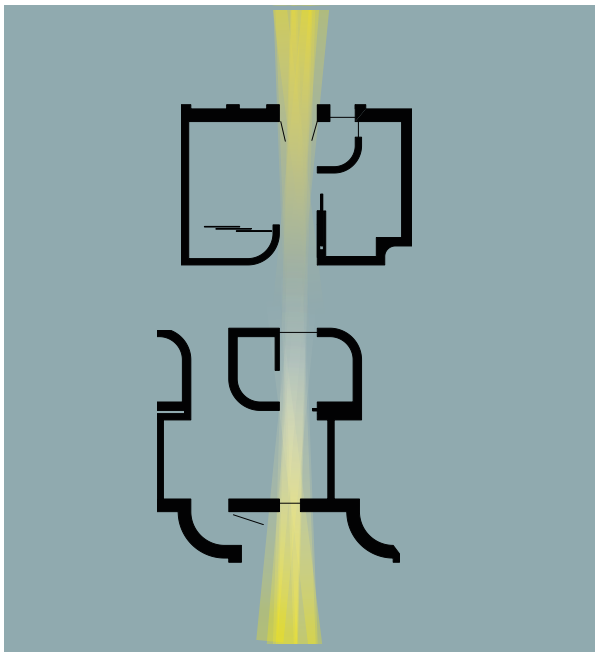
6

Inntrukket balkong målt 90 cm i dybde med en ståsone, samt et blomsterbed som bidrar til å gi noe for beboeren kan passe på

UTFORMING ENKELTROM

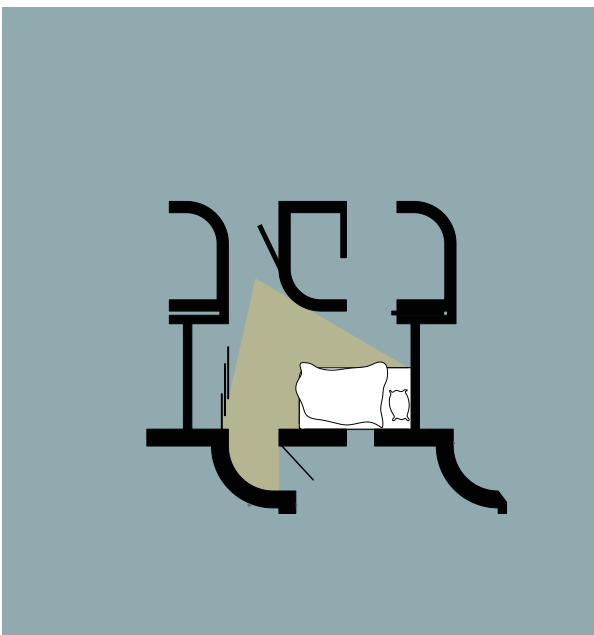

OVERSIKT
Rommet er utformet slik at beboer har god oversikt over rommet fra sengen

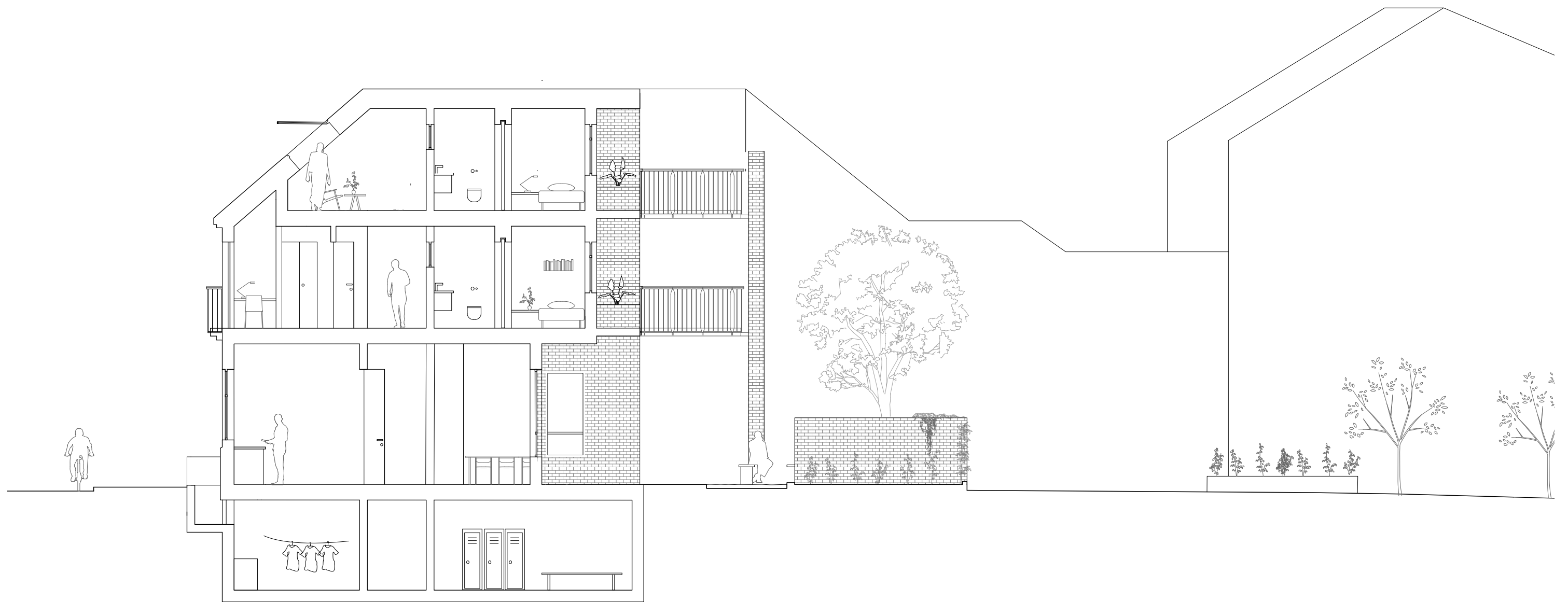
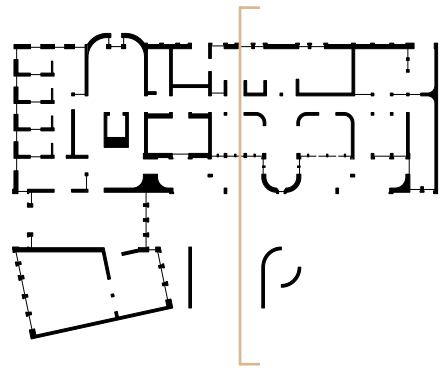

LYS I GANGEN
"man merker med én gang man kommer inn i rommet hvilket humør beboerne er i den dagen"

Her siteres Torgeir Meder fra Tyrili Høvringen. Ved nøye plasserte vindusflater skaper man mulighet for gjennomlys og hvordan beboeren bruker rommet vil bestemme lysforholdene i gangen mellom enhetene.

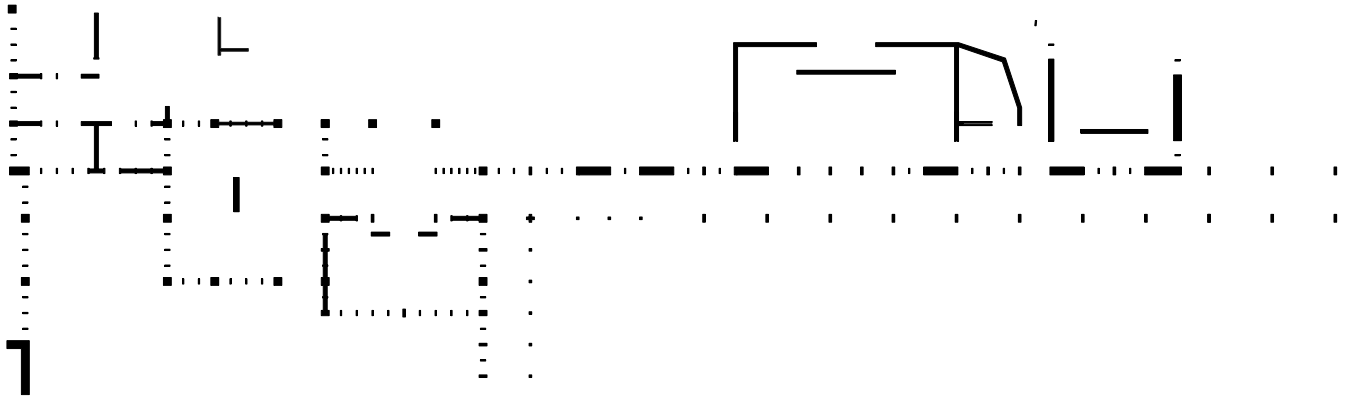
ANSATTE
De ansatte får god oversikt så snart de kommer inn i rommet

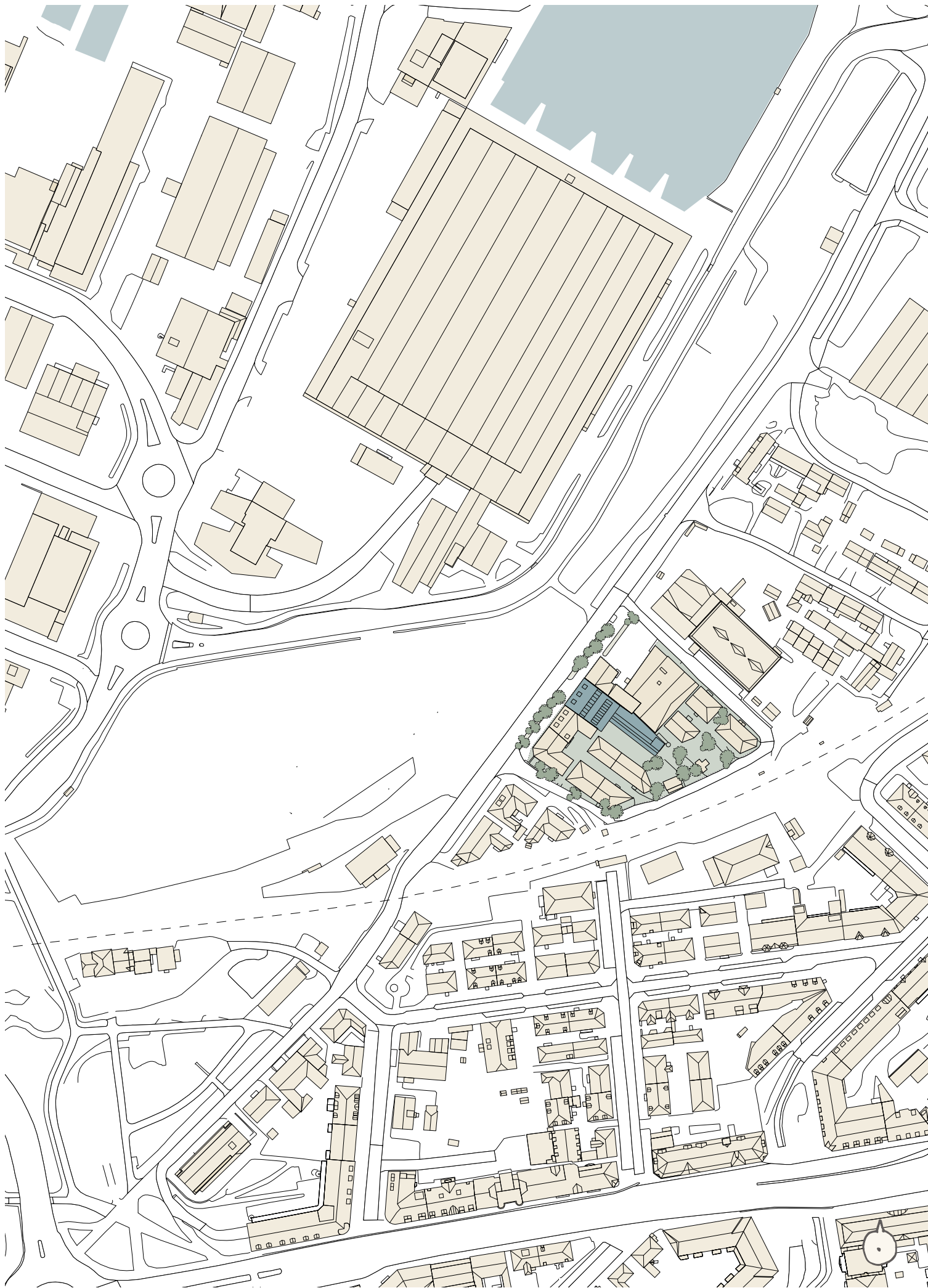
snitt B-B / 1:100 / A3

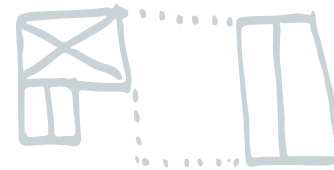
STRANDVEIEN 27

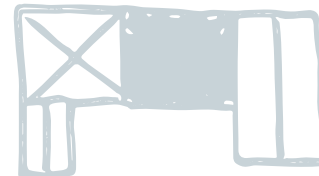
å slutte med å begynne

HOVEDGREP

rive eksisterende bygg

fullføre kvartalet

skape forbindelse i snitt

videreføre utadrettet
virksomhet

skape et rom mellom husene

fasade nord / 1:100 / A3

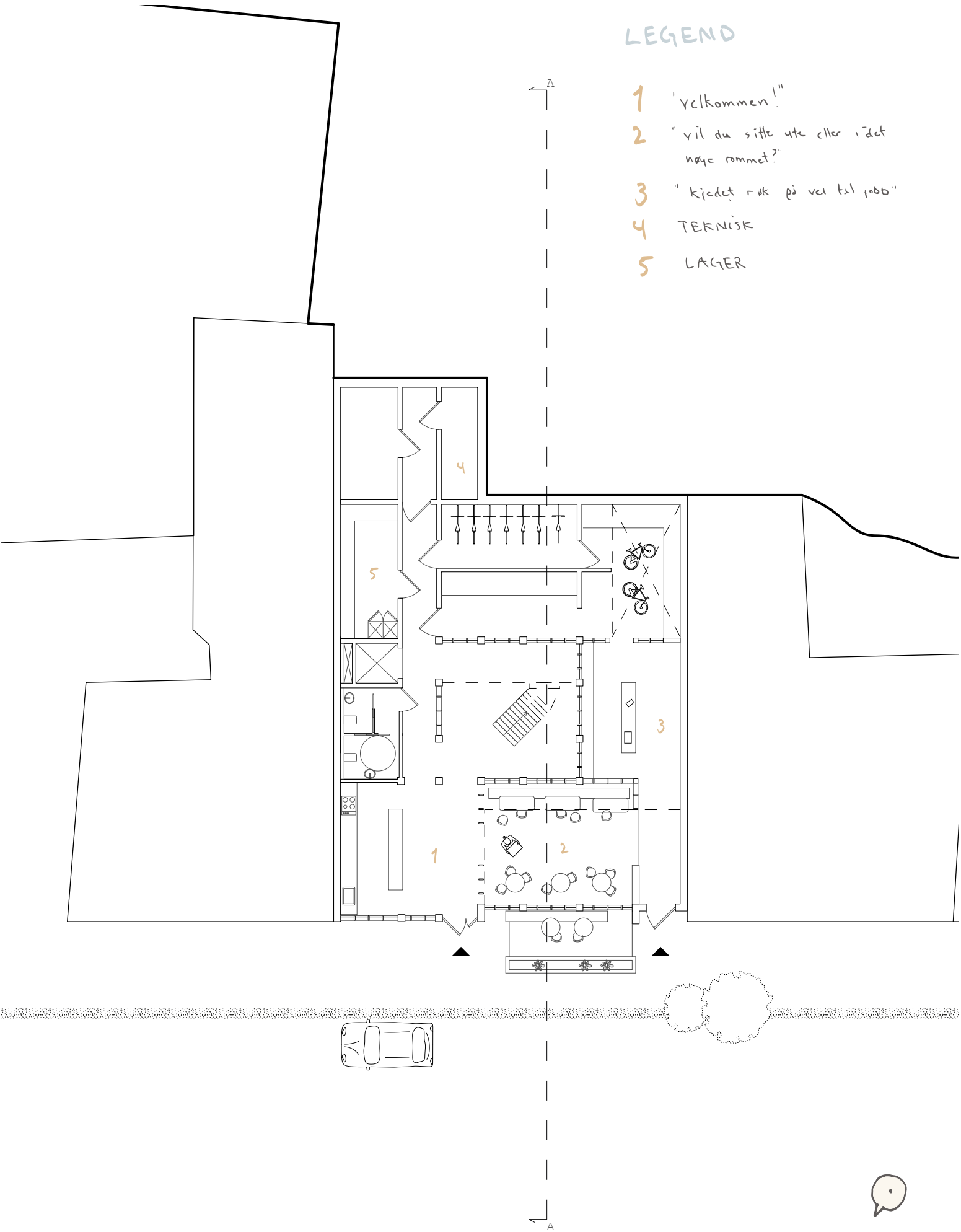
UTADRETTET VIRKSOMHET

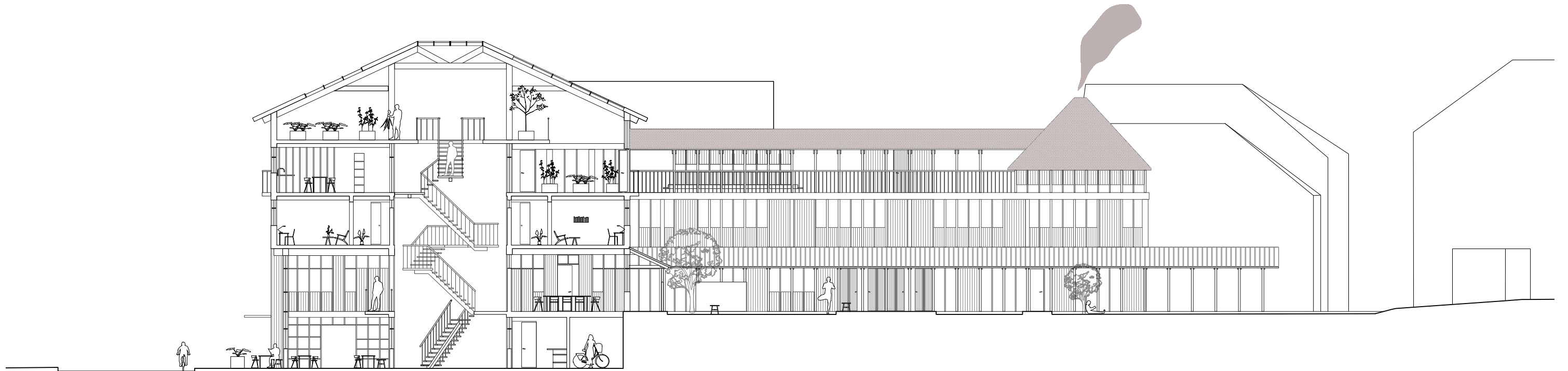
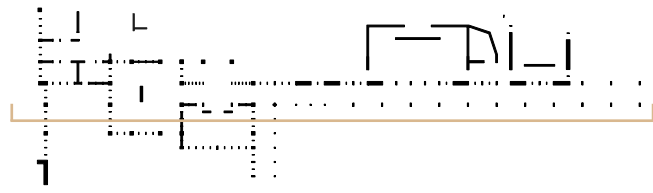
Ormen Kafé og Hjulp sykkelverksted

En utadrettet virksomhet i prosjektet har som hensikt å skape et møte mellom normale og unormale mennesker. De unormale har manglende følelse av å kunne tilhøre og bidra i samfunnet. En utadrettet virksomhet vil gi de unormale en arena hvor de kan være normale. Arenaen har potensiale til å skape tilhørighet, mestring og trening i en normal tilværelse. Utformingen og valg av program i den utadrettede virksomheten kan gi de unormale ulik grad av eksponering mot de normale.

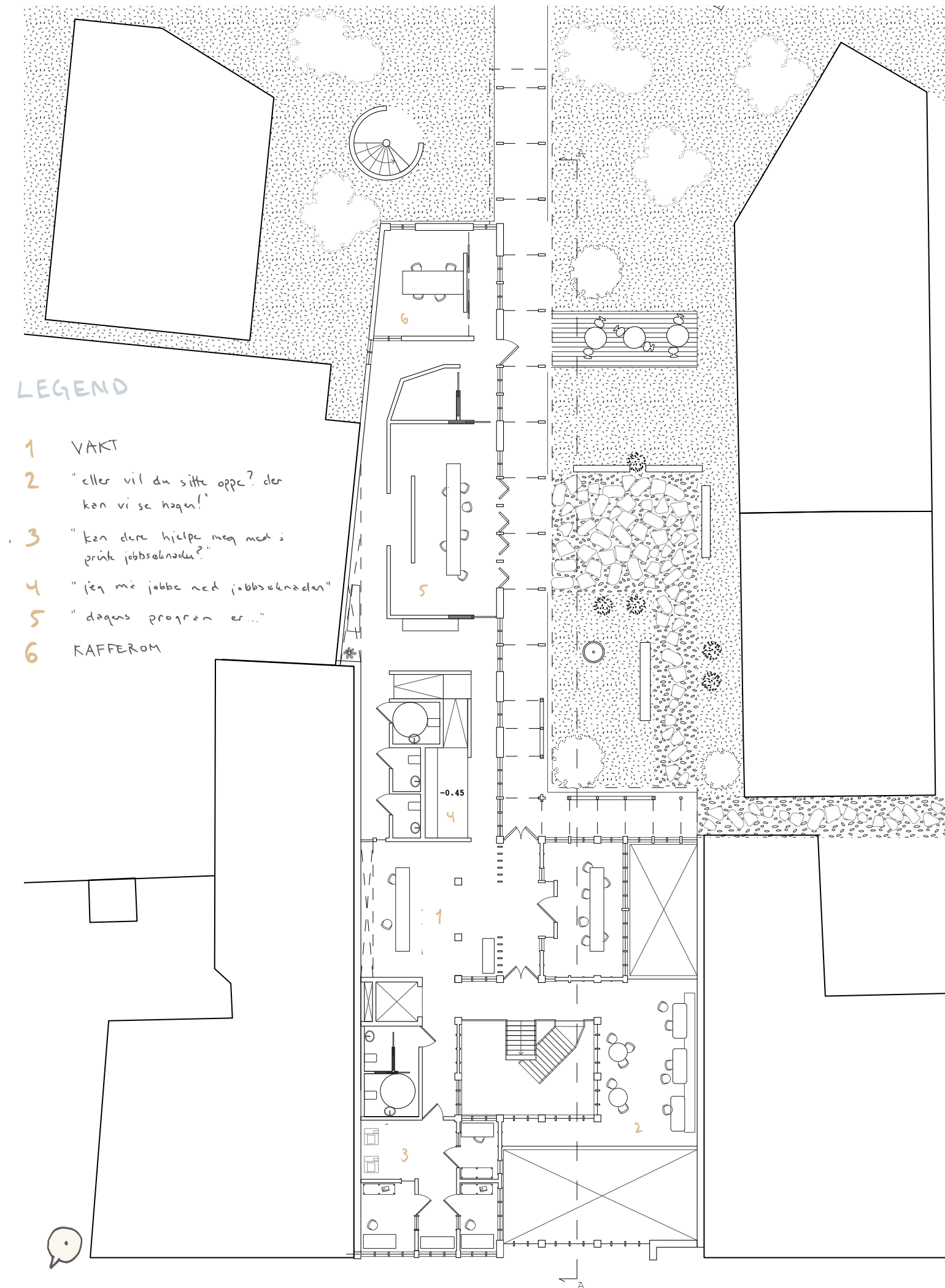
Samtidig vil de normale kanskje se på de unormale på en annen måte etter å ha besøkt denne arenaen. Kanskje de ikke engang merker at de har hatt med unormale mennesker å gjøre.

Prosjektets første etasje huser en liten kafe og utsalgssted egendyrkede grønnsaker, samt et sykkelverksted. Grønnsakene kommer fra veksthuset på øverste plan. Beboerne drifter dette selv som en del av behandlingen.

snitt A-A / 1:200 / A3

HAGEN

Hage er synonymt med avgrensing. En park kan være en uavgrenset hage. Hagen er beskyttet og forbeholdt utvalgte brukere. Hagen er måten vi mennesker simulerer naturen i byen og den kan skape distanse fra den verden vi lever i. Hagen gir oss noe og passe på, noe som er vårt. I hagen kan vi puste.

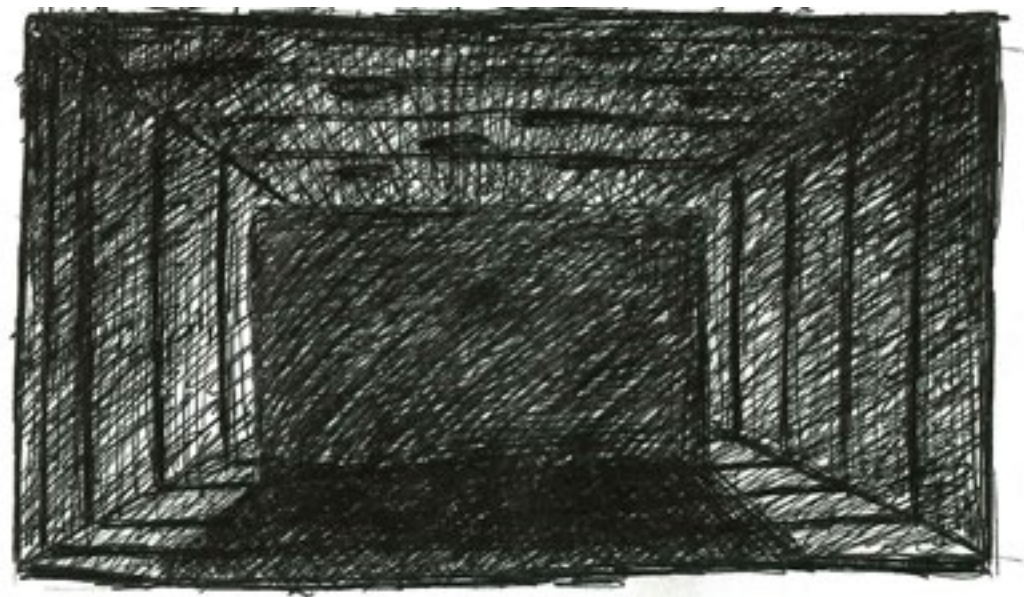
Strandveien har to hager, én skjermet hage på bakkeplan i sør og én grønnsakshage på øverste plan.

EVIGHETSROMMET

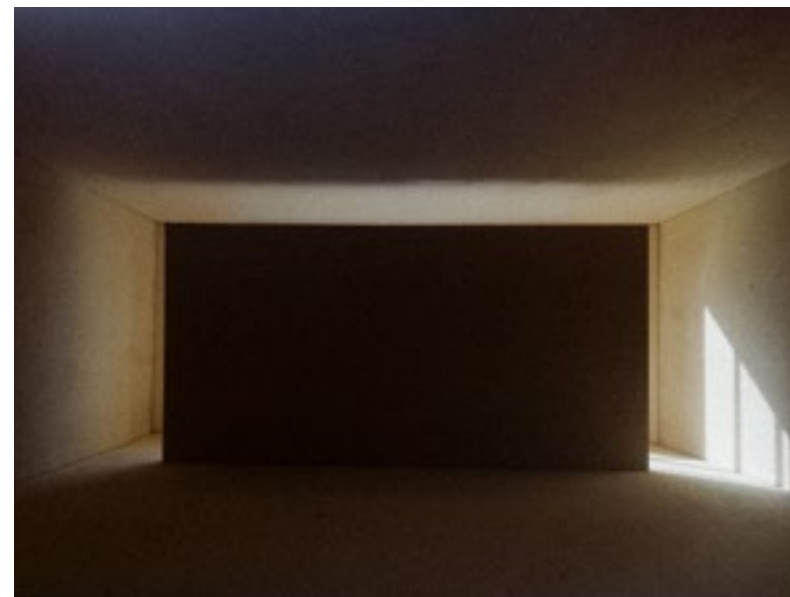
Evighetsrommet visker ut avgrensninger og forlenger vandringsmuligheter.

Veggen står som et objekt i rommet. Man kan bevege seg rundt den. Veggen deler rommet i soner og skjerner for innsyn.

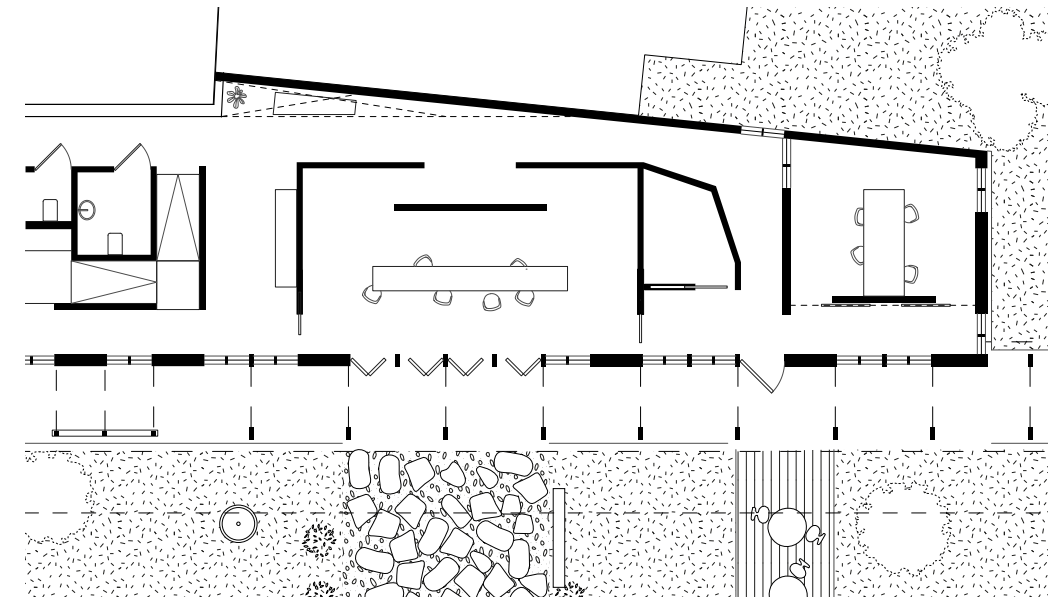
Dette grepet blir brukt i større fellesarealer hvor enten skjerming eller mer uklare overgangssoner er ønsket. Her skal veggen stimulere til bevegelse og undring.

startskisse evighetsrom

rommodell fellesrom

planutsnitt fellesrom

LEGEND

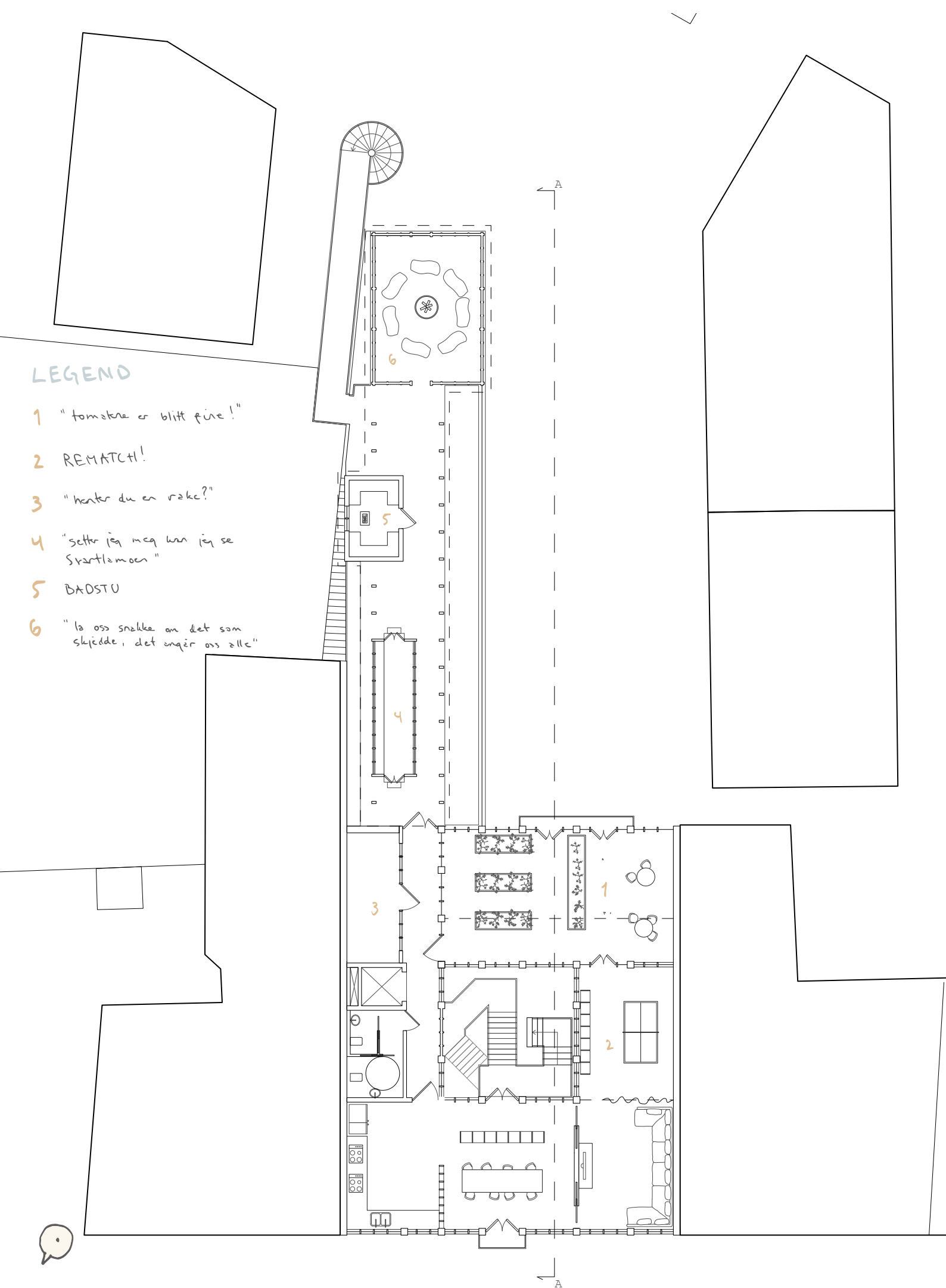
- 1 "dette er første gang jeg har bodd med så mange"
- 2 "snart er jeg klar for å flytte"
- 3 UTRIKK SMAU
- 4 RØMNING

KOLLEKTIVET

For mange er kollektiv den mest utfordrende boformen. For å bo i et kollektiv må man tolerere situasjoner som oppstår i delingen av ansvar og rom. I denne delingen vil det alltid oppstå friksjon. Noen vil føle at de gjør mer enn andre eller at de andre ikke tar like mye hensyn som en selv. Man vil komme forbi fasadene til samboerne sine og se ting man ikke liker, eller som man irriterer seg over. Konfrontasjoner i slike bosituasjoner er uunngåelig.

Mange av beboerne på behandlingssenteret vil vende hjem til familiene sine. De kommer ikke til å bo alene når de flytter hjem. Hjemme venter ektefelle eller barn med samme forventninger som samboerne i kollektivet. De vil oppleve situasjoner der de blir konfrontert, og situasjoner der de må konfrontere andre. Kollektivet i prosjektet vil gi en god trening i dette.

SAMTALEN

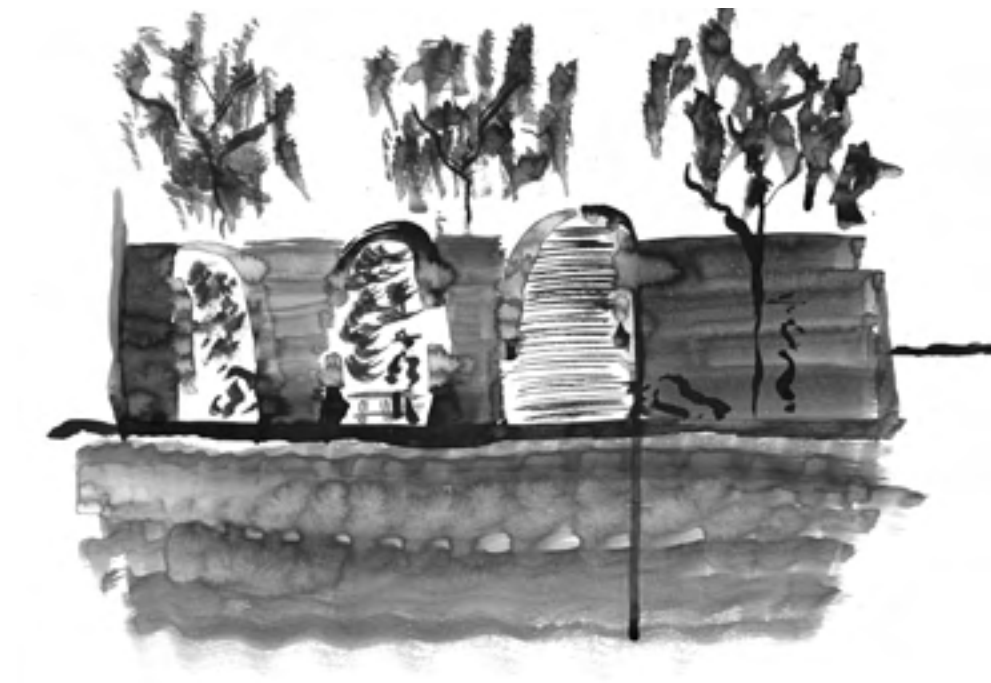
Deling kan bety kan bety så mangt.

Å samtale handler om at to eller flere mennesker deler av seg selv. I samtalen settes man i kontakt med andres og følelser, tanker, erfaringer og problemer - og sine egne. Å formulere seg bidrar til å rydde opp i egne tanker - å lytte gjør at man får nye. Man lytter bare dersom man lar seg påvirke og forandre av det motparten sier.

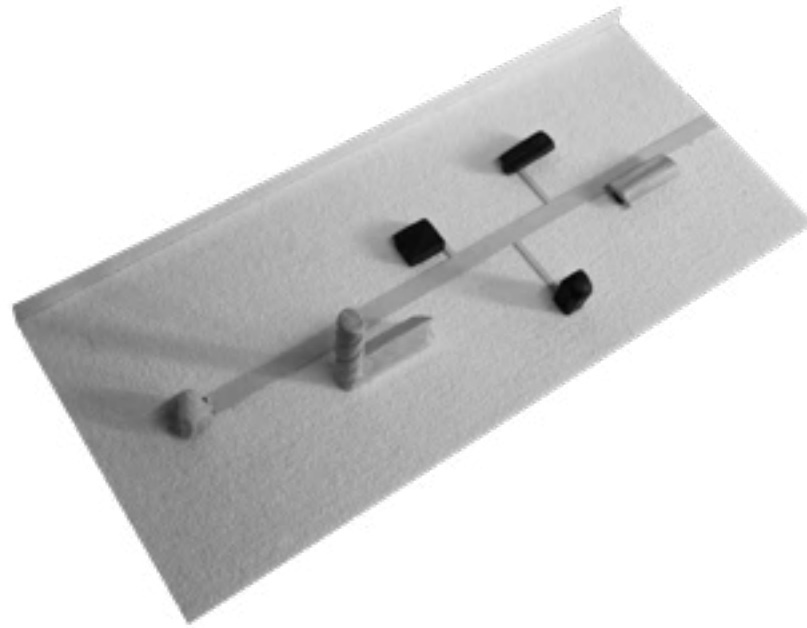
Ulike rom fremkaller ulike følelser og sinnstemninger hos mennesker, noe som vekker ulike samtaler. Samtaler trenger ikke være viktig, de trenger heller ikke være gode. En samtale kan også være en verbal brytekamp. Uansett skaper de relasjoner.

I Strandveien finnes tre rom dedikert til samtalen. Et varmt, et smalt og et høyt rom.

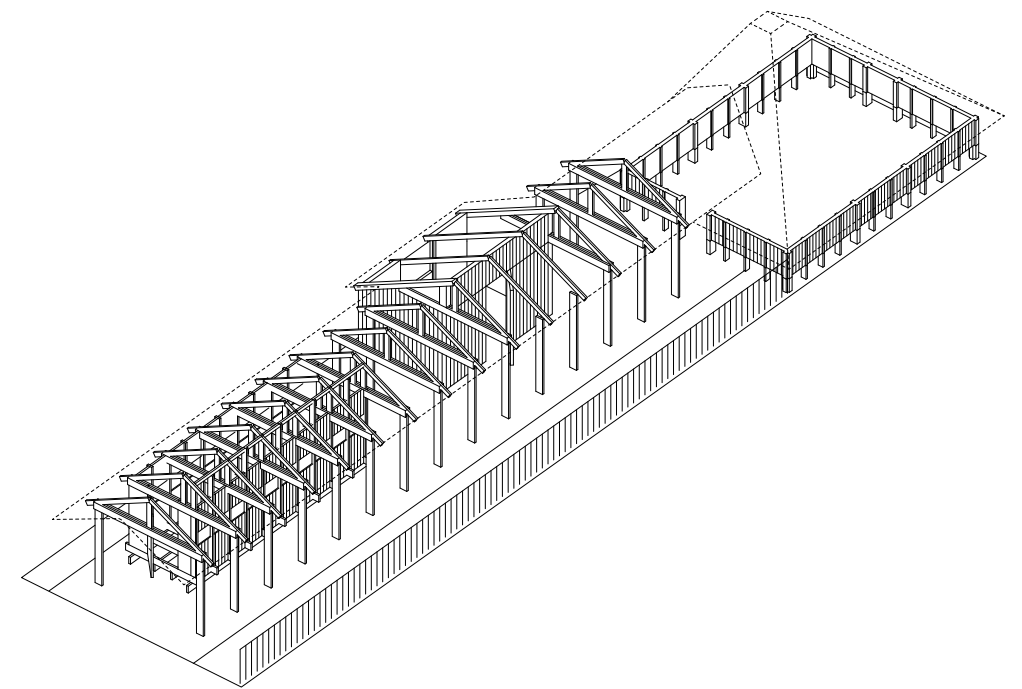
SAMTALEROMMET

startskisse samtalerom

konseptmodell samtalerom

aksonometri av samtalerommene på taket

DRØFTING

Drøfting av oppgaven

Under diplomarbeidet har vi satt oss inn i og lært om et program vi visste svært lite om da vi startet. Det har vært en lærerik og utfordrende prosess. Oppgaven vi står igjen med utforsker både etablerte og nye ideer innenfor rusbehandling, og oversetter disse til arkitektoniske virkemidler. Vi ønsker at oppgaven skal ses som et relevant innspill i fremtidens rusbehandling, både for romlige og programmatisk diskusjoner.

I oppgaven diskuterer vi i aller størst grad romlige kvaliteter vi mener kan bidra til bedre behandling. Vi foreslår også programmatisk ideer mener kan være med på å øke kvaliteten på behandling og redusere stigma.

Selv om vi har jobbet mye for å komme frem til gode tomter å prosjektere på, går vi ikke dypt inn og analyserer disse i denne oppgaven. Vi viser at prosjektet kan få positive ringvirkninger i nabolagene, men går ikke inn på de negative sidene ved å få en rusklinikk som nabo. Oppgaven kunne underbygget tomtevalgene i større grad og gått mer inn på følger for naboer og nærmiljø.

Oppgaven diskuterer heller ikke økonomien i byggingen av prosjektene. Dette kunne vært diskutert ytterligere, men vi tenker at romlige diskusjoner kan føres uavhengig av dette spørsmålet.

Videre i oppgaven ville vi jobbet med detaljeringen av prosjektene og fokusert videre på materialbruk, farger og innemiljø.

Uansett mener vi at oppgaven fanger bredt og diskuterer mange sider innenfor arkitektur godt. Dette innenfor et svært krevende program.

Til slutt vil vi takke leseren av denne oppgaven.

KILDER

"What Does "Rat Park" Teach Us About Addiction?" Lloyd L. Sederer, MD., Publisert 10.06.2019

"Historisk oversikt over narkotika i Norge 1912-2021", hentet fra *fhi.no*, Publisert 18.09.2018

"Fagspesifikk innledning - tverrfaglig spesialisert rusbehandling (TSB)", hentet fra *helsedirektoratet.no*

"NOU Rusreform: fra straff til hjelp", hentet fra *regjeringen.no*

"Hjelp med rusproblemer", hentet fra <https://www.helsenorge.no/rus-og-avhengighet/hjelp-med-rusproblemer/>

TAKK FOR OSS

